

Beata Stypułkowska (Częstochowa)

Specyfika katechezy biblijnej we współczesnej szkole

Dydaktyczne uwarunkowania katechezy szkolnej

Problematyka wytyczania celów nauczania jest ściśle związana z zagadnieniem planowania dydaktycznego. Analogicznie do rodzajów planów dydaktycznych w procesie kształcenia mamy do czynienia z trzema głównymi rodzajami celów nauczania: celami kierunkowymi odnoszącymi się do planów kierunkowych, celami wynikowymi odnoszącymi się do planów wynikowych oraz celami metodycznymi odnoszącymi się do jednostki metodycznej. Zasady tworzenia planów dydaktycznych i formułowania celów nauczania wypracowane przez dydaktykę ogólną są bardzo przydatne w katechezie. Jednakże należy pamiętać, że katecheza posiada własną specyfikę i nie jest przedmiotem szkolnym w pełni porównywalnym z innymi. Nauka religii w szkole jest ściśle związana z katechezą parafialną¹. Katecheza szkolna jest przede wszystkim głoszeniem słowa Bożego, które zawarte jest w Piśmie Świętym i Tradycji². Ma doprowadzić uczniów nie tylko do poznania słowa Bożego, lecz przede wszystkim do spotkania i zjednoczenia z Chrystusem³, obecnym i działającym w Kościele.

¹ Kongregacja ds. Duchowieństwa, *Directorium Catechisticum Generale* (dalej skrót: DCG [1997]), tłum. polskie, Poznań 1998, n. 73; Konferencja Episkopatu Polski, *Dyrektorium katechetyczne Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001, [dalej skrót: DKP], n. 82.

² DCG [1997], n. 95; DKP 32.

³ Jan Paweł II, *Adhortacja apostołska o katechizacji w naszych czasach „Catechesi tradendae”*, Rzym 1979, n. 5.

Takie spotkanie będzie możliwe wówczas, gdy uczeń nie przejdzie obojętnie wobec Bożego orędzia. Słowo Boże głoszone w trakcie katechezy ma zatem wymiar egzystencjalny.

Aby była dobrze pełniona misja głoszenia słowa Bożego, w katechezie wytycza się dwa cele, ściśle ze sobą związane. Są nimi: cel dydaktyczny i wychowawczy. Cel dydaktyczny zawiera treść doktrynalną, która w katechezie ma być przez uczniów poznana lub jej zrozumienie ma być pogłębione. Cel wychowawczy odnosi się natomiast do kształtowania życia duchowego, czyli budowania więzi ucznia z Bogiem, co wyraża się m.in. w rozwijaniu umiejętności modlitwy i wprowadzaniu w życie sakramentalne i liturgiczne. Cel dydaktyczny zatem nie dotyczy zdobywania jakiegokolwiek wiedzy czy umiejętności. Służy poznaniu doktryny katolickiej. Jeżeli na lekcji religii nie ma wyraźnie określonego elementu doktrynalnego i nie jest mu poświęcona najważniejsza część katechezy, wówczas nie możemy mówić o właściwych zajęciach katechetycznych, lecz o religioznawstwie lub lekcji etyki. Podobnie cel wychowawczy nie odnosi się jedynie do wychowania moralnego, które realizowane jest w szkole. Ma o dużo szerszy zakres i służy wychowaniu chrześcijańskiemu, otwartemu na działanie łaski i dary Ducha Świętego. Ze względu na ważność przekazu słowa Bożego i konieczność przyjęcia wobec niego określonej postawy, nie powinno się rezygnować z żadnego z celów katechezy, ani też nie powinno się ich łączyć w jeden cel ogólny. Zarówno cel dydaktyczny, jak i wychowawczy powinny zachować swoją odrębność.

W dydaktyce ogólnej oraz w dydaktykach szczegółowych poszczególnych przedmiotów szkolnych nie ma wypracowanego jednego wzorcowego ustalenia rodzajów celów kształcenia. Nie byłoby to bowiem możliwe. Każdy przedmiot nauczania posiada swoją własną specyfikę. W obrębie jednak dydaktyki przedmiotowej powinno się dążyć do ujednoczenia rozumienia pojęć dydaktycznych. Dotyczy to również katechezy. Zarówno cel dydaktyczny, jak i wychowawczy różnie jest postrzegany przez poszczególnych katechetów i katechetyków. Niekiedy rezygnuje się

w ogóle z tych pojęć na rzecz „celów nauczania” czy „celów katechezy” bez bliższego określenia. Taka sytuacja zwiększa i tak istniejące trudności, na jakie natrafia katecheza w środowisku szkolnym, pragnąca zachować swoją kościelną specyfikę przy równoczesnym dostosowaniu się do wymogów szkolnych.

Wydaje się słuszny postulat, aby nie rezygnować z formułowania celu dydaktycznego i wychowawczego w planie metodycznym, tworzonym dla każdej jednostki tematycznej. Cele te będą miały charakter celów ogólnych, a na dalszym etapie będą uszczegółowiane w postaci celów poznawczych, praktycznych i wychowawczych⁴. Przy celach szczegółowych wskazana będzie operacjonalizacja, przy czym szczegółowe cele wychowawcze nie zawsze będą sformułowane w sposób operacyjny.

Cele kierunkowe w katechezie biblijnej

Planowanie kierunkowe⁵ polega na wytyczeniu rocznych lub semestralnych celów dydaktycznych i wychowawczych oraz określeniu materiału kształcenia. Możemy je nazywać celami kierunkowymi. Planowanie kierunkowe pozwala na wytyczanie głównych celów kształcenia, które odnoszą się do aspektu dydaktycznego i wychowawczego działalności katechetycznej. W nauczaniu katechetycznym jest bardzo istotne, by materiał kształcenia dotyczył nie tylko przekazu treści doktrynalnej, ale odnosił się również do kształtowania życia duchowego chrześci-

⁴ Pojęcia te stosowane są w dydaktyce ogólnej i powinny być ogólnie znane. Odnosi się do katechezy pewną trudność stanowi powtórzenie terminu „cel wychowawczy”. Odnosi się on do celu ogólnego katechezy oraz do celu szczegółowego. Nie ma przeciwwskazań do tego, aby wypracować inne nazwy dla celów ogólnych katechezy (np. cel doktrynalny i duchowy). Wydaje się jednak, że stosowane przez lata sformułowania „cel dydaktyczny” i „cel wychowawczy” mają swoje uzasadnienie.

⁵ B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką. Bliżej dydaktyki*, Warszawa 1977, s. 142-146; tenże, *Cele kształcenia*, [w:] *Sztuka nauczania. Czynności nauczyciela*, red. K. Kruszewski, Warszawa 1994, s. 38-44.

janina. Za cele kierunkowe możemy przyjąć cele katechetyczne podane w *Podstawie programowej katechezy Kościoła Katolickiego w Polsce*⁶ dla każdego etapu edukacyjnego. Oprócz celów katechetycznych w *Podstawie...* zostały sformułowane również zadania nauki religii, treści i prawie w każdym przypadku osiągnięcia uczniów. Cele kierunkowe możemy odnaleźć także w *Programie nauczania religii*⁷. *Program...* podaje zamierzone osiągnięcia uczniów po każdym roku katechezy w dwóch grupach: „Uczeń powinien umieć” oraz „Uczeń powinien znać”. W pierwszej grupie znajdują się wyniki odnoszące się do postaw i umiejętności, które mogą być osiągnięte dzięki realizacji szczegółowych celów wychowawczych. W drugiej grupie natomiast są wyniki dotyczące wiedzy religijnej, określane przy pomocy szczegółowych celów poznawczych.

W planowaniu kierunkowym ograniczamy się do sformułowania zaledwie kilku celów głównych na cały rok. Sformułowania celów głównych winny być bardzo ogólne i odnosić się do najważniejszych treści nauczania. Plan kierunkowy ułatwia nam ustalanie priorytetów kształcenia. Nie należy zakładać realizacji zbyt wielu celów głównych. Plan kierunkowy charakteryzuje się tym, że można go łatwo zapamiętać. Dotyczy on jedynie najistotniejszych treści kształcenia. Oczywiście cel kierunkowy winien być na dalszym etapie – w planowaniu wynikowym i metodycznym – uszczegółowiany.

Planowanie kierunkowe obejmuje analizę materiału kształcenia i związany z tym podział całości na mniejsze jednostki – działy lub bloki tematyczne. Potrzebne jest tutaj sprecyzowanie określonych treści odnoszących się zarówno do celów dydaktycznych, jak i wychowawczych, realizowanych w ramach poszczególnych działów tematycznych. Na tym etapie dla każdego działu

⁶ Konferencja Episkopatu Polski, *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce*, Kraków 2001 [dalej skrót: PP].

⁷ Komisja Wychowania Katolickiego Konferencji Episkopatu Polski, *Program nauczania religii*, Kraków 2001 [dalej skrót: PNR].

lub bloku tematycznego należy ustalić cel dydaktyczny i cel wychowawczy. Konieczne jest zatem dokonywanie na tym etapie analizy materiału kształcenia i precyzowanie zakresu treści kształcenia (z jakimi treściami doktrynalnymi będziemy mieć do czynienia i na co zwrócimy uwagę w wymiarze wychowawczym, kształtującym więź ucznia z Bogiem). Analiza materiału kształcenia polega na zharmonizowaniu materiału nauczania z celami głównymi katechezy, realizowanymi przez wszystkie lata katechezy szkolnej. Cele główne obejmują wiele szczegółowych działań materiału, a szersze zakresy materiału służą realizacji wielu celów. Cele i materiał kształcenia stanowią więc dwa aspekty działalności pedagogicznej. Nie można realizować samych celów bez określonego materiału programowego, ani też nie można przekazywać materiału kształcenia nie formułując żadnych celów.

Zaniedbanie planowania kierunkowego naraża katechetę na chaotyczne przypisywanie celów dydaktycznych i wychowawczych do gotowych konspektów katechetycznych.

Cele wynikowe w katechezie biblijnej

Planowanie wynikowe⁸ jest kluczowe dla współczesnej dydaktyki⁹. Polega na wytyczeniu bardziej szczegółowych celów kształcenia w odniesieniu do określonego działu programowego lub dużej jednostki tematycznej. W PNR podane są cele katechetyczne dla każdego działu tematycznego, które możemy określić jako wynikowe. Ich sformułowania są jednak zbyt ogólne, by mogły stanowić konkretne wytyczne do realizacji. Dlatego w dalszym planowaniu dydaktycznym winny być uszczegółowione. Możemy mówić o takich trzech rodzajach celów wynikowych, jak: poznawcze, praktyczne i wychowawcze. Wszystkie one są zwią-

⁸ B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką...*, dz. cyt., s. 146-148; tenże, *Cele kształcenia*, art. cyt., s. 38-44.

⁹ Tamże, s. 41.

zane z określaniem wymagań programowych, według których katecheta będzie oceniać osiągnięcia uczniów oraz skuteczność własnej pracy. Wymagania programowe winny być zatem sformułowane w sposób konkretny i jednoznaczny oraz zakładać pewne zróżnicowanie ze względu na możliwości poszczególnych uczniów¹⁰. Oprócz ustalania celów poznawczych, praktycznych i wychowawczych do każdego działu tematycznego będą przypisane również główne cele dydaktyczne i wychowawcze wypracowane podczas planowania kierunkowego.

W konstruowaniu planu wynikowego możemy posłużyć się dostępnymi taksonomiami celów kształcenia, które są hierarchicznymi klasyfikacjami celów. Wśród nich zasługuje na uwagę taksonomia ABC¹¹, odnosząca się do celów poznawczych na poziomie wiadomości i umiejętności, do celów praktycznych na poziomie ćwiczeń i nawyków oraz celów wychowawczych na poziomie działań i postaw.

Taksonomia celów poznawczych składa się z dwóch poziomów (wiadomości i umiejętności) oraz czterech kategorii (zapamiętanie wiadomości, zrozumienie wiadomości, stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych oraz stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych).

Poziom wiadomości zawiera w sobie dwie kategorie: zapamiętanie wiadomości oraz zrozumienie wiadomości. Zapamiętanie wiadomości oznacza gotowość ucznia do przypomnienia sobie potrzebnych danych (terminów, pojęć, faktów, zasad działania) i podania ich w poprawnej formie. Zrozumienie wiadomości oznacza, że uczeń potrafi przedstawić je w innej formie, niż je zapamiętał. Do wymaganych operacji należy: tłumaczenie (polegające na przedstawianiu wiadomości „swoimi słowami”), interpretacja (polegająca na umiejętności poprawnego streszczenia danych wiadomości i porównaniu ich z innymi) oraz ekstrapolacja

¹⁰ Tamże.

¹¹ B. Niemiernko, *Między oceną szkolną a dydaktyką*, dz. cyt., s. 86–100; ABC testów osiągnięć szkolnych, red. B. Niemiernko, Warszawa 1975, s. 21; tenże, *Cele kształcenia*, art. cyt., s. 13–16.

(polegająca na „przedłużeniu” opisu zjawiska lub ciągu wydarzeń na inne sytuacje). Poziom wiadomości powinien być osiągniany przez wszystkich uczniów w klasie. W katechezie biblijnej podawane wiadomości winny być pewne od strony naukowej i przydatne w prawidłowym rozumieniu tekstów Pisma Świętego. Wiadomości biblijne winny ułatwiać czytanie tekstów. Podstawowym zadaniem katechezy biblijnej jest wprowadzanie uczniów w czytanie Biblii. Katecheza nie może ograniczać się do kontaktu z komentarzami lub wypisami biblijnymi zamieszczonymi w podręcznikach do katechezy.

Poziom umiejętności zawiera w sobie dwie kategorie: stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych oraz stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych jest kategorią wyższą niż rozumienie wiadomości i oznacza, że uczeń potrafi posługiwać się przyswojonymi wiadomościami. Potrafi w sposób praktyczny wykorzystać swoje wiadomości według podanych mu uprzednio wzorów. Sytuacja, w której czynność jest wykonywana, nie powinna odbiegać od sytuacji, w jakiej była ćwiczona. Wydaje się, że i ta kategoria powinna być osiągnięta przez wszystkich uczniów w klasie. Uczniowie, którzy nie osiągną umiejętności wykorzystania zapamiętanych i zrozumianych wiadomości w sposób praktyczny, będą stanowili wyjątek. Kategoria stosowania wiadomości w sytuacjach problemowych jest najwyższą kategorią celów poznawczych. Oznacza ona opanowanie przez ucznia umiejętności formułowania problemów, dokonywania analizy (polegającej na wyróżnieniu elementów składowych i związków między elementami jakiegoś stanu rzeczy lub jakiejś wypowiedzi oraz na przedstawieniu struktury tej całości), syntezy (polegającej na zbudowaniu modelu przeanalizowanej całości, ujęciu jej właściwości w sposób uporządkowany lub zaprojektowaniu systemu szczegółowych działań) i oceny (polegającej na wartościowaniu stanu rzeczy i wyniku działań przez porównanie ich z odpowiednimi modelami oraz odwołanie się do właściwych kryteriów teoretycznych) w oparciu o zdobyte uprzednio wiadomości i doświadczenie

w wykorzystaniu ich w sytuacjach typowych. Ta kategoria winna być osiągnięta przez średnio zdolnych uczniów.

Taksonomia celów poznawczych	
Poziom	Kategoria
I. Wiadomości	A. Zapamiętanie wiadomości
	B. Zrozumienie wiadomości
II. Umiejętności	C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych
	D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych

Taksonomia celów praktycznych składa się z dwóch poziomów (ćwiczenia i nawyki) oraz czterech kategorii (naśladowanie działania, odtwarzanie działania, sprawność działania w stałych warunkach, sprawność działania w zmiennych warunkach).

Poziom ćwiczeń zawiera w sobie dwie kategorie: naśladowanie działania oraz odtwarzanie działania. Naśladowanie działania oznacza planowe spostrzeganie i podejmowanie działania zgodnie z wzorcem. Może dotyczyć nie tylko prostych czynności, ale również bardziej skomplikowanych, np. przy kształceniu umiejętności posługiwania się złożonymi katechetycznymi metodami biblijnymi, czy też stosowania katechetycznych zasad interpretacji tekstów biblijnych. Odtwarzanie działania polega na samodzielnym wykonywaniu określonego działania bez konieczności równoczesnego obserwowania wzorca, ale jeszcze bez biegłości. Poziom ćwiczeń powinien być dostępny dla wszystkich uczniów w klasie.

Poziom nawyków zawiera w sobie dwie kategorie: sprawność działania w stałych warunkach oraz sprawność działania w zmiennych warunkach. Sprawność działania w stałych warunkach oznacza zdobycie przez ucznia umiejętności wykonywania zamierzonego działania i osiągnięcie pozytywnego wyniku. Niespodziewana zmiana sytuacji zakłóca na tym etapie płynność działania. Sprawność działania w zmiennych warunkach oznacza pewną automatyzację działania. Uczeń osiąga wysoką skuteczność nawet w warunkach trudnych. Poziom nawyków powinien być osiągnięty przez prawie wszystkich uczniów w klasie, uczęszczających systematycznie na katechezę.

Taksonomia celów praktycznych	
Poziom	Kategoria
I. Ćwiczenia	A. Naśladowanie działania
	B. Odtwarzanie działania
II. Nawyki	C. Sprawność działania w stałych warunkach
	D. Sprawność działania w zmiennych warunkach

Taksonomia celów wychowawczych składa się z dwóch poziomów (działania i postawy) oraz czterech kategorii (uczestnictwo w działaniu, podejmowanie działania, nastawienie na działanie, utrwalony system działań).

Poziom działania zawiera w sobie dwie kategorie: uczestnictwo w działaniu oraz podejmowanie działania. Uczestnictwo w działaniu polega na świadomym i chętnym angażowaniu się ucznia w działania podejmowane w ramach zajęć katechetycznych. Ogranicza się do wypełniania obowiązków. Podejmowanie działania jest wyższą kategorią niż uczestnictwo w działaniu. Polega ono na dobrowolnym podejmowaniu działania nieobowiązkowego z pobudek wewnętrznych. Może mieć wymiar sporadyczny. Katecheta winien dążyć do tego, by każdy uczeń osiągnął te dwie kategorie.

Poziom postaw zawiera w sobie dwie kategorie: nastawienie na działanie oraz utrwalony system działań. Kategoria nastawienia na działanie polega na podejmowaniu określonego działania w sposób stały na skutek trwałej potrzeby wewnętrznej i dodatniego wartościowania jego wyników. Kategoria ta zostanie osiągnięta jedynie przez uczniów gorliwych i mocno zaangażowanych w proces wychowawczy. Kategoria utrwalonego systemu działań jest kategorią najwyższą. Oznacza trwałą postawę ucznia. Uczeń postępuje w określony sposób nawet w sytuacjach trudnych. Osiągnięcie tej kategorii jest wynikiem dłuższego procesu wychowawczego z pełnym zaangażowaniem ucznia.

Taksonomia celów wychowawczych	
Poziom	Kategoria
I. Działania	A. Uczestnictwo w działaniu
	B. Podejmowanie działania
II. Postawy	C. Nastawienie na działanie
	D. Utrwalony system działań

Taksonomia celów kształcenia ABC (poznawczych, praktycznych i wychowawczych) wspomaga planowanie wynikowe, dotyczące jednego działu tematycznego lub dużej jednostki tematycznej. Odnosi się do ogólnych celów: dydaktycznego i wychowawczego. Dla potrzeb planowania kierunkowego cele poznawcze i praktyczne są zbyt szczegółowe (np. w kategorii zapamiętanie wiadomości). Natomiast dla planowania metodycznego cele te są zbyt dalekosiężne (dotyczy to nie tylko kształtowania postaw, ale i umiejętności). Dobre plany wynikowe z zastosowaniem taksonomii będą bardzo przydatne przy opracowywaniu poszczególnych katechez w sposób systematyczny i uporządkowany oraz będą cennym dokumentem uszczegółwiającym dydaktyczne plany kierunkowe.

Oto kilka przykładów wykorzystania taksonomii celów ABC. Przykład zastosowania taksonomii celów ABC w katechezie biblijnej dla zagadnienia: Gatunki literackie w Biblii.

Taksonomia celów poznawczych	
Poziom	Kategoria
I. Wiadomości	A. Zapamiętanie wiadomości <i>Uczeń potrafi wymienić różne gatunki literackie występujące w Biblii</i>
	B. Zrozumienie wiadomości <i>Uczeń potrafi scharakteryzować poszczególne gatunki literackie (podać ich cechy charakterystyczne)</i>
II. Umiejętności	C. Stosowanie wiadomości w sytuacjach typowych <i>Mając przed sobą tekst biblijny zawierający przypowieść uczeń potrafi z wielu tekstów wybrać podobny fragment</i>
	D. Stosowanie wiadomości w sytuacjach nietypowych <i>Uczeń potrafi poprawnie określić gatunek literacki podanego tekstu biblijnego</i>

Przykład zastosowania taksonomii celów ABC w katechezie biblijnej dla ogólnego celu dydaktycznego: Poznanie kilku określonych katechetycznych metod biblijnych z grupy metod egzegetycznych.

Taksonomia celów praktycznych	
Poziom	Kategoria
I. Ćwiczenia	A. Naśladowanie działania <i>Uczeń stosuje kilka metod egzegetycznych do analizy tekstów biblijnych według podanego wzorca</i>
	B. Odtwarzanie działania <i>Uczeń podejmuje ćwiczenia egzegetyczne, by utrwalić stosowanie określonych katechetycznych metod biblijnych</i>
II. Nawyki	C. Sprawność działania w stałych warunkach <i>Uczeń nabrał biegłości w stosowaniu określonych metod</i>
	D. Sprawność działania w zmiennych warunkach <i>Spośród znanych sobie metod uczeń potrafi wybrać i zastosować najlepszą metodę do analizy tekstu biblijnego, by osiągnąć zamierzony cel</i>

Przykład zastosowania taksonomii celów ABC w katechezie biblijnej dla ogólnego celu wychowawczego: Wdrażanie do codziennej lektury Pisma Świętego.

Taksonomia celów wychowawczych	
Poziom	Kategoria
I. Działania	A. Uczestnictwo w działaniu <i>Uczeń chętnie bierze udział w katechezie biblijnej</i>
	B. Podejmowanie działania <i>Uczeń z własnej woli podejmuje w domu lekturę Pisma Świętego jako formę modlitwy. Stosuje znane sobie katechetyczne metody biblijne</i>
II. Postawy	C. Nastawienie na działanie <i>Uczeń jest zainteresowany problematyką biblijną, bo jest przekonany, że w Piśmie Świętym zawarte jest słowo Boże</i>
	D. Utrwalony system działań <i>Uczeń codziennie czyta Pismo Święte jako słowo Boże, jest to dla niego stały element dnia nie tylko podczas roku szkolnego, ale i w czasie wakacji</i>

Zaniedbanie planowania wynikowego naraża katechetę na brak określonych kryteriów oceny, a tym samym na niekonsekwencję w ocenianiu wyników nauczania.

Cele metodyczne w katechezie biblijnej

Planowanie metodyczne¹² polega na przygotowaniu konspektu jednostki katechetycznej. Obejmuje cele ogólne (dydaktyczny i wychowawczy) oraz szczegółowe (poznawczy, praktyczny i wychowawczy), często sformułowane w sposób operacyjny. Cele te przeznaczone są dla jednej jednostki tematycznej. Cel dydaktyczny winien zawierać nową treść doktrynalną, którą uczeń poznaje na danej katechezie. Cel wychowawczy dotyczy wprowadzania chrześcijanina w życie w Duchu Świętym. Nie ogranicza się jedynie do wychowania moralnego. Wychowanie moralne zaś realizowane na katechezie ma szerszy wymiar niż szkolne wychowanie moralne. Nie tylko ze względu na elementy chrześcijańskie, ale przede wszystkim na inny punkt odniesienia. Życie chrześcijańskie nie ogranicza się do światopoglądu, przekonań religijnych czy przyjęcia określonych norm postępowania. Moralne postępowanie chrześcijanina opiera się na osobistej więzi z Chrystusem, którą trudno zaobserwować, ale która jest najistotniejsza. Rzadko cel wychowawczy może być sformułowany w sposób operacyjny.

Cele metodyczne powinny znaleźć się w podręcznikach metodycznych dla katechetów. Nie oznacza to jednak, że prowadzący katechezę zwolniony jest z planowania dydaktycznego i przygotowania własnego konspektu katechetycznego, w którym wyznaczy realistyczne cele katechetyczne dla konkretnej grupy katechizowanych. Cele metodyczne mogą być zróżnicowane w zależności od specyfiki poszczególnych klas. Niejednokrotnie dla jed-

¹² B. Niemierko, *Między oceną szkolną a dydaktyką...*, dz. cyt., s. 148-151; tenże, *Cele kształcenia*, art. cyt., s. 38-44.

nego poziomowi uczniów katecheta jest zmuszony do wytyczenia różnych celów ze względu na możliwości i zaangażowanie uczniów w danych klasach. Warto zaznaczyć, że różne będą jedynie cele szczegółowe. Cele ogólne katechezy: dydaktyczny i wychowawczy winny pozostać dla każdej grupy bez zmian.

Katecheza biblijna jest planowym działaniem dydaktycznym, dlatego jeden z jej celów szczegółowych (cel poznawczy, praktyczny lub wychowawczy) winien odnosić się do lepszego zrozumienia tekstu biblijnego albo zdobycia bądź kształtowania umiejętności pracy z Pismem Świętym. Dotyczyłby np. zapoznania się z określoną perykopą, terminem lub gatunkiem literackim występującym w Biblii (cel poznawczy) albo zdobycia umiejętności posługiwania się określoną katechetyczną metodą biblijną w celu samodzielnego czytania Biblii (cel praktyczny), wzbudzałby zainteresowanie ucznia Pismem Świętym i zachęcał go do samodzielnego czytania tekstów biblijnych (cel wychowawczy). Dobrze jest uszczegółowić te cele przez operacjonalizację¹³.

Cele operacyjne składają się z trzech elementów: opisu zachowania ucznia, sytuacji sprawdzania, kryteriów osiągnięć¹⁴. W opisie zachowania ucznia zostają przedstawione działania ucznia, które katecheta uzna za dowód osiągnięcia celu, np. uczeń porówna postawę Saula i Dawida po popełnieniu przez nich grzechu; wskaże na mapie historycznej i mapie współczesnej miejsce biblijnych wydarzeń; wymieni imiona znanych proroków. Sytuacja sprawdzania są to warunki, w których dokonuje się działanie ucznia lub w których będzie ono sprawdzane. Do sytuacji sprawdzania należy np. posługiwanie się tekstami biblijnymi, korzystanie z mapy, przywoływanie z pamięci. Kryteria osiągnięć podają standard lub poziom wykonania uznany za wystarczający, np. uczeń podaje przy porównaniu dwóch osób przynajmniej jedną

¹³ Na temat operacjonalizacji celów kształcenia zob. R. H. Davis, L. T. Alexander, S. L. Yelon, *Konstruowanie systemu kształcenia*, Warszawa 1983, s. 49-113; B. Niemierko, *Cele kształcenia*, art. cyt., s. 16-23.

¹⁴ R. I. Arends, *Uczymy się nauczać*, Warszawa 1994, s. 77.

różnicę w zachowaniu; wskazuje prawidłowo na mapie przynajmniej cztery z pięciu miast; wymienia 70% imion proroków, z których tekstami bądź działalnością spotkał się w trakcie katechezy szkolnej.

Cele operacyjne są bardzo przydatne do konkretnego precyzowania zadań stawianych uczniom w procesie kształcenia. Dają możliwość obiektywnej oceny osiągnięć. Uczeń znając cele operacyjne wie, czego się od niego oczekuje. Formułując cele operacyjne stosuje się jednoznaczne czasowniki w odniesieniu do zachowania ucznia, np.: *pisze, wymienia, wskazuje, rozpoznaje, porównuje, zestawia, recytuje* itd. Cele operacyjne mogą być formułowane do określania zadań, które można zaobserwować. Nie wszystkie działania ucznia w procesie kształcenia można jednak zaobserwować, tym samym nie wszystkie można przedstawić za pomocą celów operacyjnych. Zasadniczo każdy cel poznawczy lub praktyczny można podać w formie celu operacyjnego, ale nie zawsze jest to możliwe odnośnie do celu wychowawczego. Przy kształtowaniu postaw operacyjne określanie celów wychowawczych mogłoby przynieść więcej szkód niż korzyści. W sposób operacyjny nie da się ująć np. prawidłowej postawy ucznia wobec Eucharystii czy umiejętności modlitwy. W sformułowaniach celów wychowawczych często będą występować czasowniki niejednoznaczne, jak np.: *ceni, lubi, korzysta, szanuje* itd.

Dydaktycy wskazują również na niebezpieczeństwo zbytrego skoncentrowania się na szczegółowych celach operacyjnych z pominięciem celów ogólnych, a zatem bardziej istotnych dla całego procesu kształcenia¹⁵. I w przypadku katechezy w konspieckie najistotniejsze są cele ogólne: dydaktyczny i wychowawczy. To one dotyczą przekazu całokształtu prawd objawionych w sposób uporządkowany. Pracując z tekstami biblijnymi nie możemy stracić z pola uwagi treści doktrynalnych, które są głównym elementem każdej katechezy.

¹⁵ Tamże, s. 78.

Wydaje się, że dla potrzeb katechetycznych należałoby przyjąć pewien kompromis między ogólnym a szczegółowym określeniem celów dydaktycznych i wychowawczych. W każdym konspekcie zatem powinny znajdować się cele ogólne katechezy: dydaktyczny i wychowawczy, a dalej cele szczegółowe (poznawcze, praktyczne i wychowawcze). Cele szczegółowe katechezy winny precyzować cele ogólne. W miarę możliwości wskazane jest, by cel szczegółowy został sformułowany w sposób operacyjny. Katecheta wówczas nie straci z pola widzenia ogólnych celów kształcenia katechetycznego, a jednocześnie będzie starał się w planowaniu dydaktycznym jak najściślej ukonkretnić zadania stawiane uczniom i podać obiektywne standardy oceny realizacji celów. Nie będzie też zmuszony do operacjonalizacji celów, które się do tego nie nadają.

Taksonomia celów kształcenia pomaga nam w ustalaniu wyników nauczania. Przy przygotowywaniu konspektu katechetycznego cele sformułowane podczas planowania wynikowego zostają podzielone na elementy składowe i jeden z nich lub kilka stają się obiektem zainteresowania w danej jednostce katechetycznej. Planowanie dydaktyczne w katechezie nie polega bowiem na „wymyślaniu” różnorodnych celów kształcenia, lecz na uporządkowanym systemie kształcenia, przekazywaniu prawd objawionych w sposób usystematyzowany. Odnośnie do katechezy biblijnej planowanie dydaktyczne służy kształceniu umiejętności czytania i poprawnego rozumienia Pisma Świętego jako słowa Bożego. Obejmuje elementy poznawcze (zdobywanie wiedzy biblijnej), praktyczne (uczenie się stosowania metod i zasad) i wychowawcze (kształtowanie postaw i nawyków). Warto również zwrócić uwagę na to, że wiele celów kształcenia odnoszących się do postaw, działań czy umiejętności będzie realizowanych przez szereg pojedynczych katechez.

Konspekt katechetyczny w strukturze katechezy antropologiczno-kerygmatycznej (inaczej katechezy interpretacyjnej) składa się z trzech członów: „Człowiek pyta”, „Bóg odpowiada”, „Człó-

wiek odpowiada Bogu”¹⁶. Drugi człon katechezy przeznaczony jest głównie na przekazanie nowych treści doktrynalnych i związany jest z realizacją celu dydaktycznego, czyli w ścisłym znaczeniu głoszeniem słowa Bożego. W realizacji celu dydaktycznego korzysta się ze źródeł formalnych katechezy: Pisma Świętego, Tradycji i Liturgii. Trzeci człon katechezy natomiast związany jest z realizacją celu wychowawczego. Cel wychowawczy katechezy związany jest z celem dydaktycznym. Cel dydaktyczny powinien zawierać element poznawczy (nową treść dydaktyczną, którą winien poznać uczeń w trakcie katechezy). Treść dydaktyczna każdej jednostki katechetycznej dotyczy elementu doktrynalnego. Dlatego dobrze jest w ogólnym celu dydaktycznym używać zwrotu: „Uczeń wierzy...” Takie sformułowanie uwrażliwia nauczyciela religii, a także innych dydaktyków, na specyfikę nauczania katechetycznego. Katecheza nie jest lekcją religioznawstwa lub ogólnie pojętej kultury chrześcijańskiej. Choć mieści się w szkole i co do formy zbliżona jest do innych zajęć dydaktycznych, katecheza jest jednak autonomicznym działaniem Kościoła. Posiada specyficzną strukturę i dąży do wyraźnie sprecyzowanych zadań, wynikających z DCG, a mianowicie: rozwijania poznania wiary, wychowania liturgicznego, formacji moralnej, nauczania modlitwy, wychowania do życia we wspólnocie oraz wprowadzenia do misji¹⁷. Zadania te służą wprowadzeniu ucznia na drogę ku dojrzałości chrześcijańskiej. Niekoniecznie każdy konspekt katechetyczny musi zawierać element praktyczny. Z drugiej strony, jeżeli w konspekcie występuje element praktyczny, to winien również występować element poznawczy. Głównym celem katechezy biblijnej nie jest bowiem zdobycie umiejętności posługiwania się wybranymi metodami i stosowanie określonych zasad interpretacyjnych dla nich samych. Każda katecheza winna być związana z określonym przesłaniem ze strony

¹⁶ A. Długosz, *Jak przygotowywać i oceniać katechezę. Elementy dydaktyki katechetycznej*, Częstochowa 1997, s. 21-25.

¹⁷ DCG [1997], n. 85-86.

Boga i winny być przygotowane warunki umożliwiające uczniowi kontakt z Bogiem. Katecheza biblijna w każdym wymiarze powinna być katechezą spotkania.

La spécificité de la catéchèse biblique dans l'école contemporaine

Résumé

Le cours de religion à l'école est animé par l'Eglise. Il possède donc sa spécificité propre et on ne peut pas le traiter comme les autres cours scolaires. Pour bien réaliser la mission d'annoncer la Parole de Dieu, la catéchèse doit avoir deux buts à réaliser qui sont d'ailleurs fortement liés mutuellement: le but didactique et le but pédagogique. Le premier contient la doctrine qui doit être apprise ou approfondie par les élèves. Le deuxième but se réfère par contre à la formation de la vie spirituelle c'est-à-dire à renforcer les liens entre élève et Dieu. Tout cela s'exprime dans l'habitude de la prière et dans l'introduction à la vie sacramentelle et liturgique. Le but pédagogique ne sert pas à conquérir un savoir ou une habitude quelconques. Il sert à connaître la doctrine catholique. De même, le but pédagogique ne concerne pas seulement l'éducation morale qui est réalisée en général par l'école. Cette éducation apporte une dimension beaucoup plus large et sert à l'éducation chrétienne, ouverte à l'influence de la grâce et des dons du Saint-Esprit. En raison de l'importance de la proclamation de la Parole de Dieu qui invite à une attitude concrète de l'acceptation, on ne peut abandonner aucun des buts catéchistiques. On ne peut non plus les unir en un seul but général. On doit garder leur spécificité et leur particularité.

Dans cet article on a entrepris la question concernant la préparation des buts d'enseignement pour les plans didactiques: directionnel, résultant et méthodique. On a montré le rôle important du plan directionnel, mais aussi l'importance des directionnels buts didactiques et pédagogiques. On a présenté aussi l'utilité de la taxinomie des buts pour les plans résultants. Enfin, on a proposé de formuler les buts généraux et détaillés pour les plans méthodiques.